

Saraksts ir noslēgts - koksnes, celulozes un papīra ražotājiem būs jāpielāgojas jaunajām Eiropas prasībām

Māris Liopa, Latvijas Mežu sertifikācijas padome

Kā zināms, Eiropas Savienības Atmežošanas regula – EUDR - attiecībā uz koksnes, celulozes, papīra un iepakojuma produktiem oficiāli stāsies spēkā 2026. gada 30. decembrī. Tas kļuva skaidrs pēc tam, kad Eiropas Parlaments un Padome neizmantoja savas tiesības divu mēnešu laikā uzlikt veto pārskatītajam produktu sarakstam, un šis veto periods noslēdzās svētdien, 13. septembrī. Brisele noraidīja 19 no 25 iesniegtajiem priekšlikumiem mainīt produktu sarakstu. Līdz ar to sarakstā tika paturēti zāģētavu koksnes atlikumi, bet otrreizēji izmantotās paletes tajā netika iekļautas.

Lielajiem, vidējiem un pat vismazākajiem kokrūpniecības sektora uzņēmumiem jaunie noteikumi būs jāievēro jau no šī gada 30. decembra, turpretī citu nozaru mikrouzņēmumiem un mazajiem uzņēmumiem ir dots laiks līdz 2027. gada vidum. Jaunā regula aizliedz tirgot koksni, kas iegūta platībās, kurās kopš 2020. gada 31. decembra notikusi atmežošana vai mežu stāvokļa pasliktināšanās.

Galvenās nianšes un izņēmumi:

Koksnes atlikumi un zāģētavu blakusprodukti (kods HS 4401) paliek sarakstā un tiks regulēti, jo tie jau iepriekš bija iekļauti vecajā ES Koksnes regulā (EUTR). Koka iepakojums netiek pakļauts regulai tikai tad, ja tas kalpo citas preces atbalstam vai aizsardzībai. Jauna palette, kas tiek pārdota atsevišķi, ir pakļauta regulai, savukārt paletēm slēgtā aprites lokā papildu pārbaudes nav vajadzīgas. Labotu palešu gadījumā atbilstības prasības attiecas tikai uz t.s. “jaunizmantoto koksni”. Pilnībā pārstrādāts papīrs ir atbrīvots no regulas prasībām kā atkritumi un lūžņi, taču,

ja produkts satur neapstrādātu (jaunu) celulozi vai ražošanas blakusproduktus, tas ir jāpārbauda.

Valstis ir iedalītas trīs riska kategorijās. Kā augsta riska valstis ir noteiktas Krievija, Baltkrievija, Mjanma un Ziemeļkoreja. Savukārt 140 valstis, tostarp visas Eiropas Savienības dalībvalstis, ASV, Kanāda, Austrālija un Ķīna, ir atzītas par zema riska valstīm. Zema riska statuss nozīmē mazāku pārbažu skaitu - viena pārbaude uz simts operatoriem, taču neatceļ pienākumu iesniegt pienācīgas pārbaudes paziņojumu un ģeolokācijas datus. Uzņēmumiem, kas pārkāps šos noteikumus, draud nopietnas sankcijas – dalībvalstīm maksimālais sods jānosaka vismaz 4% apmērā no uzņēmuma kopējā gada apgrozījuma Eiropas Savienībā.

Ko mēs varam secināt?

Atšķirībā no citiem sektoriem, kur mazajiem operatoriem ir dots papildu laiks līdz 2027. gada vidum, koksnes, celulozes un papīra nozarē pat mikrouzņēmumiem prasības jāsāk pildīt jau no 2026. gada 30. decembra. Tas nozīmē, ka mežsaimniecības un kokapstrādes uzņēmumiem Eiropā ir jābūt pilnībā gataviem nekavējoties. Kaut arī Latvija un pārējās ES valstis ir iekļautas zema riska sarakstā, kas samazina fizisko pārbažu biežumu, uzņēmumi nav atbrīvoti no datu vākšanas. Prasība pēc precīzas koksnes izcelsmes ģeolokācijas un sugām nozīmē, ka digitālajai izsekojamībai piegādes ķēdēs būs izšķiroša nozīme.

Noteikumi ievieš niansētas robežas starp to, kas ir un kas nav pakļauts regulai, piemēram, jaunas paletes pret aprites lokā esošām paletēm, vai tīrs pārstrādāts papīrs pret jauktu papīru. Tas prasīs ļoti precīzu uzskaiti un juridisko izpratni loģistikas un iepakojuma uzņēmumiem, lai izvairītos no milzīgajiem naudas sodiem

Attieksmes atšķirības. Ķīna – drošība pret eksporta interesēm

Attieksme un rīcība pret Eiropas Savienības Atmežošanas regulu krasi atšķiras starp Ķīnu un abām "augsta riska" kaimiņvalstīm – Krieviju un Baltkrieviju. Kamēr Ķīna meklē kompromisus starp nacionālo drošību un piekļuvi ES tirgum, Krievija un Baltkrievija regulu apiet, izmantojot nelegālas shēmas.

Kopumā Ķīna ir paudusi oficiālu noraidošu vai ļoti piesardzīgu attieksmi pret EUDR, galvenokārt nacionālās drošības un suverenitātes dēļ. Ķīniešu rīcība ir divējāda. Pirmkārt, lielākais Ķīnas iebildums ir prasība uzrādīt precīzu zemes platību GPS koordinātas. Pekina norāda, ka šādu detalizētu karšu un datu nodošana ārvalstu institūcijām var pārkāpt Ķīnas nacionālos likumus, piemēram, Kiberdrošības likumu un Datu drošības likumu. Otrkārt, ķīnieši saskata likumdošanas jautājumu sadursmi, jo Ķīnas Valsts padome ir izdevusi Dekrētu Nr. 834, kas tieši aizliedz uzņēmumiem veikt neatkarīgas piegādes ķēžu izmeklēšanas vai vākt informāciju, ja tā pārkāpj vietējos noteikumus. Tas rada situāciju, kurā Ķīnas uzņēmumi ir "iesprostoti" – pildot Eiropas prasības, tie riskē pārkāpt Ķīnas likumus. Lai aizsargātu savu iekšējo informāciju, valsts ir ieviesusi īpašus tiesību aktus, kas ierobežo neatkarīgu ārvalstu auditu veikšanu valsts teritorijā. Tomēr biznesa līmenī Ķīnas lielie mēbeļu, papīra un iepakojuma eksportētāji aktīvi investē digitālajās izsekojamības sistēmās. Tā kā Ķīna sarakstā ir klasificēta kā zema riska valsts, tās mērķis ir atrast juridisku kompromisu un pierādīt produktu atbilstību, lai nezaudētu miljardiem eiro vērtu eksportu uz Eiropu.

Neskatoties uz politiskajiem iebildumiem, Ķīna ļoti labi apzinās savu lomu tirgū, jo tā nodrošina gandrīz pusi no Eiropas Savienībā importētajām koka mēbelēm un virs 40% papīra iepakojuma. Tāpēc lielie Ķīnas eksportētāji un nozaru asociācijas aktīvi gatavojas sertifikācijai un meklē juridiskus ceļus, piemēram, oficiālus datu apstiprināšanas kanālus, lai nezaudētu miljardiem eiro vērtu Eiropas tirgu. Mazajiem un vidējiem uzņēmumiem gan trūkst resursu šādas izsekojamības nodrošināšanai.

"Konfliktu koksnes" slēpšana un apiešana – krievu un baltkrievu pieeja

Krievijas un Baltkrievijas oficiālie komentāri par Eiropas vides iniciatīvām kopš kara sākuma Ukrainā vairs netiek uztverti kā

konstruktīvi partnerības dialogi. Abas valstis ir iekļautas EUDR "augsta riska" melnajā sarakstā, un to attieksme un rīcība ir vērsta uz sankciju un regulas apiešanu. Tā kā abas valstis jau ir pakļautas stingrām Eiropas sankcijām, tās oficiāli nemaz necenšas pielāgoties EUDR prasībām. Tā vietā koksnes eksports ir pilnībā pārorientēts uz "draudzīgajām" valstīm - Ķīnu, Turciju, NVS valstīm - vai tiek izmantots kā politisks instruments.

Nevalstisko organizāciju - kā, piemēram, *Earthsight*, izmeklēšanas liecina, ka Krievija un Baltkrievija aktīvi izmanto nelegālas shēmas, lai savu koksni - īpaši bērza saplākšni - joprojām nogādātu Eiropas tirgū. Piegādes mehānisms šobrīd jau ir vispārzināms - Krievijas vai Baltkrievijas koksne tiek eksportēta uz tādām valstīm kā Ķīna, Kazahstāna, Turcija vai Gruzija. Tur tā tiek pārstrādāta mēbelēs, iepakojumā vai vienkārši pārmarķēta un tālāk pārdota Eiropas Savienībā kā šo trešo valstu produkcija, tādējādi mēģinot apiet stingro izcelsmes izsekojamību. Tikai laikposmā no 2024. gada nogales Eiropas Savienībā šādā veidā ieplūda tā dēvētā "asiņainā bērza" produkcija simtiem miljonu eiro vērtībā.

Kopējais ES Atmežošanas regulas fons Āzijā

Pārējā Āzijas reģionā, jo īpaši Dienvidaustrumāzijā, EUDR ir izraisījusi milzīgu politisko pretestību, kam sekoja pēkšņa un steidzama pielāgošanās. Tādas lielvalstis kā Indonēzija un Malaizija, kas ir pasaulē lielākās palmas eļļas un dabiskā kaučuka ražotājas, sākotnēji nikni vērsās pret regulu un nosauca to par "zaļo protekcionismu" un diskriminējošu instrumentu. Galvenais Āzijas valstu arguments ir tāds, ka Eiropa uzliek nesamērīgu administratīvo un finanšu slogu. Lielākie cietēji šeit ir miljoniem mazo zemnieku un privātsaimniecību īpašnieku, kuriem nav ne viedtālrunu, ne tehnisko zināšanu, lai digitāli kartētu savas nelielās plantācijas un nodrošinātu GPS poligonus. Reaģējot uz to, Āzijas valstu valdības pēdējā laikā steidzas veidot nacionālās datu bāzes un izsekojamības platformas, lai centralizēti palīdzētu saviem ražotājiem. Vienlaikus pastāv nopietnas bažas par "divu līmeņu tirgus" izveidi – proti, ilgtspējīgie un sertificētie produkti tiks sūtīti uz dārgo Eiropas tirgu, savukārt lētākie produkti, kas saistīti ar pavisam nesenu atmežošanu, tiks novirzīti uz mazāk regulētiem vietējiem vai Tuvo Austrumu tirgiem.

Atmežošanas regulas “rēgs” Āfrikai

Āfrikas kontinentā EUDR fons ir vēl dramatiskāks, jo šajā kontinentā augsts ekonomiskais risks mijas ar tiesību aktu strauju modernizāciju. Regula visbūtiskāk skar Rietumāfrikas valstis, galvenokārt Kotdivuāru un Ganu, kas nodrošina lielāko daļu pasaules kakao un kafijas eksporta, kā arī Centrālo Āfriku, kas eksportē kokmateriālus un gumiju. Daudzas Āfrikas valstis atklāti brīdināja Eiropu, ka jaunās prasības draud pilnībā izstumt āfrikāņu mazās zemnieku saimniecības no globālās tirdzniecības, palielinot nabadzību, jo atbilstības pierādīšanas izmaksas ir pārāk augstas.

Neskatoties uz aso kritiku, Āfrika šobrīd piedzīvo vēl nebijušu valsts un privātā sektora mobilizāciju. Piemēram, Ganā valdība jau strādā pie apjomīgām reformām, lai ar jauniem likumiem pilnībā pārveidotu kakao sektoru un piespiestu uzņēmumus reģistrēt katru mazāko saimniecību. Valstis, kas investīcijas izsekojamības sistēmās uzsāka laicīgi, tagad saskata iespēju kļūt par tirgus līderēm. Āfrikas reģionā panākumi ir tiešā mērā atkarīgi no tā, cik lielu finansiālo un tehnisko palīdzību Eiropas Savienība spēs sniegt vietējām kopienām, lai palīdzētu tām digitalizēt savas piegādes ķēdes pirms noteiktā termiņa. Tātad – Eiropai par savu prasību ieviešanu būs jāmaksā – un ne jau lēti.